

DUMITRU TOMONI   ION CĂLIMAN

MONOGRAFIA FĂGETULUI

Editura *urostampa*

Timișoara, 2017

CUPRINS

Cuvânt înainte	11
Introducere	13
Repere cronologice	19

PARTEA ÎNTÂI. EVOLUȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ, POLITICĂ ȘI CULTURALĂ A FĂGETULUI DE LA CETATE MEDIEVALĂ LA ORAȘ

CAP. I. FĂGETUL - MĂRTURII ISTORIOGRAFICE	27
CAP. II. CADRUL GEOGRAFIC ȘI NATURAL	32
I. Poziția geografică și cadrul natural al orașului Făget	32
II. Clima	34
III. Hidrografia	35
IV. Flora, fauna și solurile	36
CAP. III. POPULAȚIA	38
CAP. IV. ÎNCEPUTURILE VIEȚII ÎN ZONA FĂGETULUI. DE LA PREISTORIE LA PRIMELE AȘEZĂRI STABILE	50
I. De la preistorie la primele așezări stabile	50
CAP. V. ZONA FĂGETULUI ÎN EVUL MEDIU	54
I. Organizarea primelor districte românești	54
II. De la cetatea militară la district	57
III. Sub stăpânirea otomană	68
IV. Confirmări arheologice	73
V. Sub stăpânirea habsburgică	80
CAP. VI. FĂGETUL ROMÂN ȘI FĂGETUL GERMAN	85
I. Viața economică	85
II. Mijloace de comunicații	88
III. Târgurile Făgetului	90
CAP. VII. DE LA RĂSCOALA LUI HOREA LA REVOLUȚIA DE LA 1848	94

CAP.VIII. FĂGETUL LA SFÂRȘITUL SEC. AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA. REZISTENȚĂ ȘI SPERANȚĂ SUB PAJURA BICEFALĂ	105
I. Viața social-economică și politică	105
II. Alegerile parlamentare	114
CAP. IX. FĂGETUL ÎN MARELE RĂZBOI	124
CAP. X. FĂGETENI LA ALBA IULIA	138
CAP. XI. FĂGETUL ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	150
I. Făgetul în primul deceniu interbelic	150
II. Făgetul în anii crizei economice (1929-1933)	168
III. Făgetul în perioada 1934-1937	171
CAP. XII. FĂGETUL ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ...	187
I. Contribuția făgețenilor la susținerea frontului	187
II. Gazdă ospitalieră pentru refugiați	196
CAP. XIII. FĂGETUL ÎN PERIOADA CONFRUNTĂRILOR POLITICE (1944-1947)	200
I. Sub povara rechizițiilor și presiunea comuniștilor	201
II. Alegerile din toamna anului 1946	207
CAP. XIV. SUB REGIMUL COMUNIST	213
I. Naționalizare, „deschiaburizare” și colectivizare	213
II. Sub teroarea comunistă	240
CAP. XV. DE LA COMUNĂ FRUNTAȘĂ LA ORAȘUL FĂGET	247
CAP. XVI. BISERICA	254
I. Biserica ortodoxă română	254
II. Biserica romano-catolică	271
III. Biserica israelită	272
IV. Cultele neoprotestante	274
1. Biserica penticostală	274
2. Biserica baptistă „Betel” Făget	274
3. Biserica adventistă de ziua a șaptea „Speranța” Făget	275
4. Biserica adventistă de ziua a șaptea „Betania” Făget	275
5. Biserica adventistă de ziua a șaptea. mișcarea de reformațiune	275
CAP. XVII. ȘCOALA	278
I. Școala maghiară	278
II. Școala română	281
III. Liceul „Traian Vuia” Făget	292

CAP. XVIII. SPITALUL	308
CAP. XIX. REUNIUNI, ASOCIAȚII ȘI SOCIETĂȚI CULTURALE	
ȘI BANCARE	315
I. Societatea de lectură română din Făget (Casina)	315
II. Reuniunea română de cetire și cântare din Făget („Doina”)	318
III. Reuniunea de lectură a meseriașilor și comercianților din Făget	324
IV. Despărțământul Făget al „Astrei Bănățene”	326
V. Despărțământul Făget al Reuniunii învățătorilor români de la școlile confesionale greco-ortodoxe din dieceza Caransebeșului	333
VI. Societatea pentru fondul de teatru român din Făget	336
VII. Banca „Făgețeană”	337
VIII. Banca de Credit și Comercială Rom. S.A.	341
IX. Banca populară din Făget (Facseti Nepbank)	343
X. Banca de la Făget, societate pe acțiuni („Facsadi Bank S.A.”)	345
XI. Cooperativa de consum și valorificare „Furnica” Făget („Hangya”)	345
XII. Cooperativa de aprovizionare și desfacere în comun „Vulturul”	348
XIII. Casa țărănească de împrumut și economie din regiunea Făget	348
CAP. XX. PUBLICAȚII ȘI PERSONALITĂȚI FĂGETENE	350
ANEXE	381

PARTEA A DOUA.

FĂGET – CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE TRADIȚIONALĂ

Făget – centru al zonei cu același nume	403
Obiceiuri și tradiții ale populației din zona Făgetului	407
Calendar al obiceiurilor tradiționale bănățene de peste an (religioase și laice)	416
SĂRBĂTORI ȘI OBICEIURI LEGATE DE CICLUL FAMILIAL.	
GENERALITĂȚI DESPRE RITURILE DE TRECERE	422
CAP. I. NAȘTEREA	428
Obiceiuri, practici și credințe care preced nașterea	429
Alegerea moașei de neam (de familie) și atribuțiile sale	432
Obiceiuri, practici și credințe care însoțesc nașterea: locul, ușurarea nașterii, alte practici rituale	435
Obiceiuri, practici și credințe care succed nașterea: prima scaldă, obiecte puse în scăldușă, locul în care se aruncă apa primei scăldușe, colacul și turta	436
Ursirea, locul și timpul, masa ursitoarelor – alimente și obiecte, semnificații	443
<i>Lăuzia și protecția copilului, molița, botezul, urările specifice pentru</i> <i>noul-născut, daruri</i>	451
Nașii de botez	453
Botezul	455

CAP. II. NUNTA	459
Nunta în satul tradițional. Istorie și devenire	459
Orația de nuntă	466
Pregătirea tinerilor pentru căsătorie	467
Peșitul – participanți, desfășurare	474
Logodna – participanți, desfășurare	485
Zestrea – stabilirea zestrei, în ce constă zestrea (în trecut și prezent),	
lada de zestre	487
<i>Conținutul zestrei</i>	489
<i>Lada de zestre</i>	490
Chemarea la nuntă – dată, desfășurare, participanți, orații specifice	
(pentru mire și mireasă)	495
Pregătirea nunții	500
Orații specifice pregătirii de nuntă. Găteala mirelui, găteala miresei	501
Identificarea miresei	502
Aspectul „războinic” al căutării miresei	504
Probele mirelui	507
Bogăția ospățului	509
Persoane cu rol ceremonial și ritual: mirii, nașii, conducătorul nunții, însemne,	
daruri, însoțitorii mirelui și miresei – atribuții, alte persoane cu rol ceremonial	
și ritual, orații specifice	512
Recuzita rituală: steagul de nuntă – împodobitul și practici rituale, colăcari,	
conăcari, colacii de nuntă	514
Alaiul de nuntă – obiceiuri practicate pe drum spre casa miresei, primirea	
în gospodăria socrilor mici	516
Aducerea nănașilor	517
Sosirea alaiului mirelui la casa miresei	520
Rostul lăutarilor (muzicanților)	535
Acasă la zăloaga mirelui și a miresei	535
Acasă la „nănaș”	535
Acasă la „cină”	536
Din nou la casa mirelui	536
Alaiul parodic – semnificații	539
Orații de nuntă – iertăciunea	540
Alaiul spre biserică, obiceiuri de la biserică și alte obiceiuri de cununie	541
Masa de nuntă (Masa mare): locul, așezarea nuntașilor, meniul specific,	
acte rituale și ceremoniale	542
Ospățul de nuntă. Masa mare	543
Cererea darurilor, orații specifice	545
Obiceiuri după nuntă	553
Familia, relațiile de rudenie și rolul lor în propagarea folclorului	554
CAP. III. ÎNMORMÂNTAREA	560
Introducere. Generalități	560
Manismul și cultul morților	563
Reprezentarea morții	565

Mitologia morții	568
Lumea de dincolo. Delimitare	572
Moartea în basm	573
Preludiul. Agonia și moartea	579
Mesagerii funești și semne prevestitoare	580
Visele	582
Practici de amânare a morții: rugăciuni, preot, descântătoare (descântecul de apă mare – numărătoarea mare), doctor, alte persoane	583
Cererea iertării	598
Așezarea muribundului pe pământ	599
Obiecte puse sub muribund	601
Pregătirea mortului de drum	603
Scalda și gătitul	606
Apa	607
<i>Obiecte puse în scaldă</i>	609
<i>Apa după scaldă</i>	610
Dăruirea hainelor de pomană	612
Așezarea mortului în coșciug și în casă, obiecte ce se pun alături – semnificații	613
Măsurile mortului	618
<i>Lumânarea</i>	618
<i>Toiagul</i>	619
<i>Măsura pentru sicriu</i>	620
<i>Măsura după înmormântare</i>	621
<i>Măsura pentru groapă</i>	621
Priveghiul	622
<i>Generalități</i>	622
<i>Desfășurare</i>	624
<i>Timp</i>	625
<i>Participanți</i>	626
<i>Activități. Jocurile de priveghi, în funcție de etatea mortului,</i> <i>în trecut și azi</i>	627
<i>Mâța oarbă</i>	632
<i>Ațele</i>	633
<i>Purecul</i>	633
<i>Fântâna</i>	635
<i>Firinfusul</i>	635
<i>Calul</i>	635
<i>Țapul</i>	636
<i>Căleala</i>	637
<i>Pilențele</i>	638
<i>Moara (Moșul și baba)</i>	638
<i>Alimente și băuturi consumate la priveghi</i>	646
Jelirea mortului	647
<i>Cântecul zorilor – semnificații</i>	649
Strigoi și moroi	655
Bradul de înmormântare – simboluri și semnificații	658

Obiceiuri la trecerea pragului	665
Slobozirea izvorului	668
SĂRBĂTORI ȘI OBICEIURI LEGATE DE CICLUL CALENDARISTIC ..	670
Anul Nou. Tăierea împrejur cea după trup a Domnului. Sfântul Ierarh Vasile cel Mare	672
Sfântul Vasile. Sânvăsâi	673
Rituri inițiatice de Bobotează	677
Sfântul Ion (Sântion)	679
Obiceiuri și practici inițiatice din Postul Paștilor. Sântoaderul. Joimari	680
Împrouarea de Sângiorz	685
Sărbătoarea Armindenului	694
Rămășițe ale străvechiului rit al urcării pe munte. Ruga	697
Rusaliile	702
Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de Mir și Sfântul Dimitrie cel Nou ..	707
Arhanghelii	710
Sânandrei (Sântandrei)	714
Sfântul Ierarh Nicolae	716
Sânnicoară. Moș Nicolae	720
Aura creștină a zilelor cosmogonice dintre Crăciun și Bobotează	721
Colindatul cu dube. Prezența obiceiului în zona Făgetului	723
INDICELE INFORMATOILOR PE LOCALITĂȚI	736
CAP. IV. ORCHESTRA DE MUZICĂ POPULARĂ „FĂGETEANA”	739
CAP. V. CENACLUL LITERAR-ARTISTIC „GEORGE GÂRDA”	756
REZUMATE	785
BIBLIOGRAFIE	800
ICONOGRAFIE	823

CUVÂNT ÎNAINTE

Datorită așezării sale la întretăierea drumurilor comerciale ce făceau legătura cu Valea Mureșului și zona Pădurenilor, la granița dintre Banat și Ardeal, Făgetul devine, de-a lungul vremii, un important centru administrativ, economic și cultural, dar și locul unor frământări politice sau de trecere spre și dinspre Apus a unor personalități care au schimbat istoria.

În epoca modernă se constată nu numai o creștere demografică, dar și o modificare a structurii etnice, drept pentru care se vor constitui cartiere distincte în Făget: partea românească, partea germană și partea maghiară. În ciuda unor divergențe inevitabile, făgețenii, indiferent de etnie, se vor influența pozitiv în mod reciproc reușind să devină un model multietnic și intercultural. Peste ani, Făgetul va deveni și un loc al ecumenismului unde locuitori de confesiuni diferite participă cu evlavie la manifestările religioase organizate de cele 9 biserici din localitate.

După 1990 s-au reînființat instituții reprezentative: liceu, judecătorie, notariat, circumscripție financiară, filiale de bănci. Localitatea noastră a crescut constant ca importanță, iar ridicarea la rang de oraș, la 15 iulie 1994, a creat noi premise favorabile evoluției.

Monografia istorică și etnografică a Făgetului, prima lucrare de acest gen și de o asemenea amploare, ne introduce în detaliile unor vremuri, evenimente și tradiții ce reprezintă moștenirea și zestrea noastră, ne face cunoștință cu personalități ale orașului, dar și ale zonei, care au ținut steagul sus, chiar și în momente dificile, ne face, practic, martorii devenirii noastre, având conștiința unei comunități demne și cu o mentalitate evoluată.

Primar,

prof. Marcel Avram

INTRODUCERE

Făgetul, localitate cu nume de arbore falnic, străveche vatră de cultură și civilizație românească, este situat în depresiunea cu același nume, în estul județului Timiș, la poalele munților Poiana Ruscă. Așezarea s-a impus în spațiul socio-cultural bănățean ca o entitate aparte, fiind centrul unei zone bine definite, considerate pe bună dreptate o adevărată Bucovină a Banatului, nu numai prin etimologie toponimică, dar și prin sinonimia bogățiilor folclorice și etnografice păstrate nealterate timp de secole.

Atestat relativ târziu de memoria documentelor scrise, comparativ cu alte așezări din zonă, Făgetul a atras repede atenția istoricilor, călătorilor străini sau români, personalităților politice și culturale care au luat contact nemijlocit cu realitățile locurilor. El a fost amintit de Bel Matyas la 1777, ca un „oraș vechi și vestit, putere de primă importanță (castrum nobile)”, de cel mai important cronicar al Banatului, Nicolae Stoica de Hațeg, de istoricii Pesty Frigyes, Patriciu Dragalina, Gheorghe Popovici, I. Lotreanu, de călătorii străini Evlia Celebi, Johann Lehmann, Domenico Sestini, de numeroase personalități politice și culturale românești.

Cetatea Făgetului atestată documentar la 1548 a constituit, timp de peste 150 de ani, obiectul unor aprige confruntări între români, turci și austrieci, lucru confirmat și de săpăturile arheologice efectuate începând cu vara anului 1987. Paralel cu cetatea militară a evoluat și așezarea civilă, devenind într-o perioadă relativ scurtă de timp cea mai importantă localitate din zonă.

Datorită așezării sale la întretărirea drumurilor comerciale ce făceau legătura cu Valea Mureșului și zona Pădurenilor, Făgetul a devenit în secolul al XVIII-lea un important centru administrativ, economic și cultural. Amintit încă din 1607 ca reședință a districtului cu același nume, district ce cuprindea 42 de așezări umane, Făgetul a fost de-a lungul anilor reședință de cerc, plasă, raion sau comună. Exista la Făget, încă din 1720, o moară, din 1723, un joagăr imperial și o manufactură de pături, cea dintâi manufactură de pături de pe teritoriul țării noastre și una din primele întreprinderi manufacturiere înființate de stat în Banat. Făgetul avea de asemenea încă din acest secol dreptul de a organiza 8 târguri anuale, oficiu poștal și de vamă, un han cu 8 camere, o școală românească și una germană, protopopiat ortodox etc.

Fiind așezat la granița dintre Banat și Ardeal, Făgetul a fost și locul unor importante frământări politice: „războiul curuților” (1703-1711), răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784) și bineînțeles Revoluția de la 1848-

1849. La Făget au avut loc 3 întâlniri între Eftimie Murgu și Iosif Bem și tot aici s-a consumat o ultimă încercare de colaborare dintre revoluția română și cea maghiară, preconizându-se venirea lui Avram Iancu cu trupele sale în această zonă.

În epoca modernă se constată atât o creștere demografică cât și o modificare a structurii etnice prin colonizarea a 47 de familii de germani și aproape 1000 de etnici maghiari ce vor constitui două cartiere distincte: partea germană și partea maghiară. Tot acum se vor stabili în Făget și peste 200 de evrei. În ciuda unor divergențe inevitabile, făgețenii, indiferent de etnie, se vor influența în mod reciproc reușind să devină un model multietnic și pluricultural. Peste ani, Făgetul va deveni și un loc al ecumenismului unde locuitori de confesiuni diferite participă cu evlavie la manifestările religioase organizate de cele 9 biserici din localitate.

În această perioadă Făgetul s-a dezvoltat și din punct de vedere edilitar, social, economic și cultural, fiind unul din pilonii de susținere ai focarului de românism din Banat, în jurul căruia graiul, portul, ca și cântecul românesc s-au păstrat nealterate. De-a lungul anilor, s-au creat aici diferite asociații și societăți bancare și culturale, cercuri și reuniuni de lectură, formații corale și de valorificare a obiceiurilor tradiționale, care, prin înființarea de biblioteci, organizarea de șezători, spectacole și-au adus o contribuție deosebită la menținerea conștiinței naționale și pregătirea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Printre cei 1228 de delegați care au votat la Alba Iulia unirea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România s-au aflat și făgețenii Sebastian Olariu, George Gârda, Victor Feneșiu, Dănilă Ilițescu și Vasile Iancu.

În perioada interbelică, cu sprijinul senatorului Victor Feneșiu s-a electrificat localitatea și s-au realizat importante lucrări edilitare: podul de peste râul Bega ce făcea legătura între Banat și Ardeal, s-au canalizat străzile principale, s-a reabilitat șoseaua județeană, s-a construit o grădiniță, o infirmerie și un dispensar comunal, s-a modernizat hotelul Dacia, s-au ridicat monumente în memoria eroilor făgețeni etc.

Făgetul era reședința celei mai mari plăși din județul Severin, fiind una dintre cele mai reprezentative comune ale Banatului. Existau la Făget instituții ce-i confereau un caracter urban: pretură, primărie, școală, judecătorie, gară C.F.R., post de jandarmi, percepție, ocol silvic și agricol, oficiul poștal și telegrafic, notariat public, circumscripție sanitară și veterinară, farmacie, cinematograf, 3 bănci, 3 restaurante etc.

Au funcționat aici mici tipografii, s-au editat publicații românești și maghiare cu un conținut foarte variat, s-au organizat concursuri și manifestări culturale ce au stimulat spiritul creator. Această intensă trăire spirituală nu era posibilă fără contribuția uneori decisivă a unor oameni de cultură sau sprijinitori ai culturii: Dionisie Păscuțiu, Traian Unipan, Sebastian Olariu, George Gârda, Victor Feneșiu, Bujor Iancu, Axente Brașovan, Vasile Colceag etc.

Regimul comunist impus prin forța tancurilor sovietice a oprit această evoluție. Țăranii înstăriți ce aveau cultul muncii și dragoste față de pământ au

fost declarați chiaburi. Meseriași din generație în generație, proprietari de magazine și prăvălii, intelectuali integri și valoroși au fost etichetați drept dușmani ai poporului, târâți în procese, condamnați și umiliți. Rând pe rând toate asociațiile și societățile culturale profesionale și bancare au fost desființate.

După anii 1960, prin efortul generos al locuitorilor harnici și mândri, dar și prin inițiativa unor oameni cu funcții de decizie, Făgetul și-a schimbat înfățișarea. S-au ridicat case noi, etajate, blocuri cu zeci de apartamente, s-au construit edificii noi pentru: școală, casa de cultură, baza de recepție, SMA, autobaza, autogara, complexul „Padeșul”, complexul CPADM și al cooperativei „Munca”, baza de agrement „Ștrand”, secția „Extraceram”, DJDP-secția Făget, complexul A.E.I., complexul IAS etc.

Importante realizări s-au obținut și în planul vieții spirituale, înființându-se un prestigios liceu de cultură generală, bibliotecă, casă raională de cultură, orchestră de muzică populară, formații artistice, Cenaclul literar-artist „George Gârda”, Centrul cultural Făget, expoziții de carte etc.

În ciuda acestor realizări evidente, ce i-au conferit Făgetului un loc de primă importanță în cadrul comunelor bănățene, s-a stagnat evoluția sa firească. De aceea înlăturarea regimului totalitar în decembrie 1989 a trezit și în rândul făgețenilor sentimente de bucurie și speranță.

După 1990 s-au reînființat instituții reprezentative: liceu, judecătorie, notariat, circumscripție financiară, filiale de bănci, s-a înființat Centrul de creație și conservare a tradiției populare, o expoziție permanentă de literatură în casa poetului Traian Iancu, expoziția de sculptura „Iancu Bujur”, au reapărut publicații locale, cărți de autor și numeroase inițiative de păstrare și valorificare a bogățiilor folclorice și etnografice din zonă.

Unitățile economice s-au reorganizat în societăți comerciale având ca activități prelucrarea nisipului cuarțos din zonă, prelucrarea lemnului și a produselor agricole, prestări de servicii. Viața democratică și-a reluat cursul firesc, s-au înființat organizații locale ale principalelor partide politice, s-au deschis cabinete pentru deputați și senatori, s-au organizat alegeri libere și democratice.

Ridicarea la rang de oraș, la 15 iulie 1994, a creat premise favorabile de evoluție. A crescut numărul agenților economici cu capital de stat și privat, s-a îmbogățit zestrea edilitară prin construirea de blocuri ANL, sedii pentru primărie, administrație financiară, ocol silvic, liceu, grădiniță, bănci, APIA, protopopiat și biserici, sală de sport etc. S-au amenajat parcuri moderne, o nouă piață agro-alimentară, un muzeu de istorie și etnografie, s-au deschis magazine universale, s-au asfaltat toate străzile și s-au modernizat parcările și trotuarele.

*

*

*

Monografia este structurată în două părți: Evoluția social-economică, politică și culturală a Făgetului de la cetate medievală la oraș și Făgetul ca zonă colinară și ca entitate specifică de cultură și spiritualitate tradițională românească,

într-o permanentă relație de interferență cu Ținutul Pădurenilor (din județul Hunedoara) și cu localitățile învecinate de pe Valea Mureșului (județul Arad), cât și cu Banatul de câmpie.

În prima parte ne-am propus o prezentare globală și cronologică a dezvoltării Făgetului, de la cetatea medievală la orașul contemporan, urmărind atât evoluția raporturilor dintre populația majoritară românească și comunitățile germană, maghiară și evreiască, stabilite de-a lungul anilor în această localitate, cât și integrarea Făgetului în evoluția generală a Banatului. Pentru că încă din secolul al XVII-lea Făgetul s-a situat în centrul evenimentelor desfășurate în întreaga zonă, pentru înțelegerea unor momente semnificative – evenimentele revoluționare de la 1848-1849, frământările anului 1918, realizările perioadei interbelice, acțiunile sistematice de impunere a regimului comunist – am fost obligați, uneori, să extindem investigația asupra întregii zone.

Pentru elaborarea acestei monografii, am cercetat fonduri arhivistice, colecții de documente publicate, presă, memorii ale contemporanilor și, evident, ne-am străduit să valorificăm tot ce s-a realizat în plan istoriografic.

Am insistat mai puțin pe detalii privind viața social-economică, nu pentru că ele n-ar fi interesante, ci din rațiuni ce țin mai mult de economia de spațiu tipografic. Din aceleași rațiuni, și pentru a nu îngreuna parcurgerea textului, am renunțat la includerea și comentarea unor documente – statistici, circulare, recensăminte, hotărâri ale organelor locale – ce ar putea fi publicate, mai degrabă, într-un volum separat. Am evitat includerea în monografie a unor probleme controversate sau insuficient cercetate.

Nu am insistat prea mult asupra perioadelor comunistă și postdecembristă, deoarece, pe de o parte, aceste perioade au fost, uneori, chiar prea mult comentate și mediatizate, iar pe de altă parte, din rațiuni ce țin de specificul investigației istorice, cunoscându-se faptul că este necesară așteptarea trecerii anilor pentru decantarea percepțiilor și eliminarea, pe cât posibil, a subiectivismului autorului contemporan evenimentelor.

Partea a doua abordează problema culturii tradiționale românești, specifică Banatului de Nord-Est, în care se înscriu Făgetul și împrejurimile sale, consemnând, pe cât a fost posibil, date despre sărbătorile și obiceiurile înscrise în calendarul popular, din care rezultă relația oamenilor de aici cu Dumnezeu (divinitatea), cât și cu natura înconjurătoare, văzute într-un sistem detaliat al zilelor de sărbătoare și al celor lucrătoare. După cum se știe, calendarul ortodox cuprinde toate marile sărbători creștine ale anului biblic, iar calendarul popular este un instrument de măsurat timpul în care sunt planificate activitățile umane, economice și cultice, în funcție de anotimpuri, luni, săptămâni, zile și chiar momente ale zilei. Din acest punct de vedere, sărbătorile, datinile și tradițiile nu marchează numai trecerea timpului, dar și oprirea sau suspendarea lui, așa încât în cadrul sărbătorilor religioase, timpul sacru, adică acela al persoanelor divine și al sfinților apare, se strecoară în timpul profan al oamenilor, al pământenilor muritori.

Tocmai de aceea am considerat că este bine să ne referim la cultura și spiritualitatea tradițională din această parte de țară, pornind în special de la calendarul popular prin care sărbătorile, datinile și obiceiurile se împart în două mari categorii, adică în:

- sărbători și obiceiuri legate de ciclul familial (naștere, botez, nuntă, înmormântare), capitol în care am abordat tema riturilor de trecere, cu o nedisimulată intenție de cuprindere monografică a datelor locale;
- sărbători și obiceiuri legate de ciclul calendaristic, capitol în care am încercat consemnarea câtorva obiceiuri și datini tradiționale de peste an, ale căror urme le-am mai putut descifra fragmentar în părțile Făgetului.

Suntem pe deplin conștienți că demersul nostru nu este scutit de unele neîmpliniri datorate, pe de o parte, documentației limitate, iar pe de altă parte, însăși faptului că ne-am aplecat asupra unor aspecte mai deloc cercetate până la noi.

La capătul cercetării autorii își exprimă mulțumirea și recunoștința față de toți cei care prin punerea la dispoziție a unor informații, documente, fotografii i-au ajutat în finalizarea acestui demers: profesorilor Ioan Cipu, Alexandru Rădulescu și Borș Ștefan, familiilor Stoica și Hanuțiu, cât și directorilor Arhivelor Naționale din Timiș, Caraș-Severin și Sibiu, arhiviștilor de la aceste instituții, bibliotecarilor de la bibliotecile județene din Timișoara și Sibiu etc., pentru punerea la dispoziție cu multă amabilitate a documentelor și lucrărilor solicitate.

De asemenea, se cuvin mulțumiri zecilor de informatori chestionați, care ne-au oferit cu dărnicie o mulțime de informații în domeniul etnografico-folcloric și care, în cele mai multe cazuri, ne-au uimit cu memoria deosebită și respectul nedisimulat față de sărbătorile, datinile, obiceiurile și tradițiile strămoșești.

Lucrarea nu ar fi putut vedea lumina tiparului fără sprijinul financiar acordat de către Consiliul Județean Timiș, Primăria și Consiliul Local Făget. Mulțumim domnului primar, profesor Marcel Avram, și domnilor consilieri județeni și locali pentru încrederea acordată.

Autorii

REPERE CRONOLOGICE

- 1228 – Prima atestare documentară a zonei Făgetului.
- 1439 – 27 septembrie – Zona Făgetului devine parte integrantă a domeniului Hunedoarei.
- 1506 – 8 decembrie – Prima atestare documentară a districtelor românești din zona Făgetului.
- 1509 – Este amintit nobilul Ioan Bekes de Fachiad (Făget), castelan al cetății Hunedoarei.
- 1514 – La răscoala condusă de Gheorghe Doja participă și iobagi din zona Făgetului.
- 1548 – Prima atestare documentară a cetății Făgetului.
- 1554 – Este instalată o garnizoană turcească în cetatea Făgetului.
- 1594 – George Palatici, banul Lugojului și Caransebeșului încearcă fără succes să elibereze cetatea Făgetului de sub ocupația otomană.
- 1595 – 13 august – Cetatea Făgetului este eliberată de sub ocupația otomană de către Gheorghe Bórbély, banul Lugojului și Caransebeșului. Garnizoana otomană a fost măcelărită.
- 1602 – Cetatea Făgetului reintră sub stăpânirea turcească.
7 iunie – Se menționează pentru prima dată existența unei așezări civile la Făget.
- 1607 – Prima atestare documentară a districtului Făget.
- 1660 – Călătorul turc Evlia Celebi trece prin Făget, lăsând pentru posteritate prima descriere a cetății medievale.
- 1701 – Este demolată cetatea Făgetului conform hotărârii tratatului de la Karlowitz.
- 1717 – Într-o circumscripție fiscală Făgetul este menționat cu 20 de case.
- 1723 – Se înființează la Făget o manufactură de pături ce producea anual peste 5000 de pături pentru armata austriacă.
- 1727 – Încep lucrările de canalizare a râului Bega, albia fiind îndreptată și dirijată prin Răchita, Balinț și Chizătău până la Timișoara.
- 1727-1732 – Au fost colonizate în zona Făget mai multe familii românești venite din Valea Hațegului.
- 1729 – Sunt aduși la Făget primii coloniști germani formându-se cartierul „Făgetul German”
- 1733 – Se zidește prima biserică romano-catolică
- 1736 – Se stabilesc în Făget 16 familii venite din Oltenia.

- Este menționat primul protopop ortodox: Dimitrie Fagetsy.
- 1768, 27 aprilie – Împăratul Iosif al II-lea înnoptează la Făget, plecând a doua zi spre Lugoj, Orșova și Belgrad.
- 1769 – Prima atestare documentară a Școlii confesionale romano-catolice, cu limba de predare germană.
- 1774 – Prima atestare documentară a Școlii confesionale ortodoxe, cu limba de predare română.
- 1784 – Autoritățile austriece concentrează importante forțe militare pentru a împiedica participarea țăranilor la Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan.
- 1787, 22 octombrie – Printr-o patentă imperială, Iosif al II-lea conferă Făgetului dreptul de a organiza opt târguri anuale libere, la fel ca celelalte cetăți și orașe regale.
- 1815 – Florentinul Domenico Sestini face o descriere a Făgetului: „Făgetul un târg frumos”, cu „200 case românești, cu două biserici și peste 30 case germane, cu o biserică mică dar curată, slujită de călugării minoriți din Lugoj”.
- 1818 – În fiecare zi de vineri se organizează piața la Făget.
- 1846, 31 august – Încep lucrările de zidire a bisericii catolice care se termină în 1850. În aceeași perioadă se mută și cimitirul catolic din centrul localității, în zona gării.
- 1848, iunie – Eftimie Murgu a fost ales în circumscripția Făget deputat în Dieta de la Pesta.
- octombrie – Se desfășoară o răscoală a țăranilor din zona Făgetului împotriva trupelor de honvezi. Prin medierea preotului cărturar Partenie Gruiescu din Sintești, autoritățile au reușit să-i liniștească pe răsculați.
- 1849, 22 aprilie – Armata revoluționară maghiară ocupă Făgetul.
- 4 august – Ministerul de Război al Ungariei a transferat un atelier de muniții la Făget, care a fost amplasat în biserica romano-catolică aflată în construcție.
- 8 august – Eftimie Murgu și Iosif Bem, conducătorul armatei revoluționare maghiare i-au propus lui Avram Iancu să vină cu armata sa în Făget pentru a organiza o acțiune comună împotriva armatei austriece.
- 14-16 august – Au loc întâlniri între Eftimie Murgu și Iosif Bem, într-o casă din Făget.
- 1852 – Împăratului Franz Iosif (1848-1916), aflat în trecere prin Făget, i se face o primire sărbătorească.
- Se introduce numerotarea caselor în Făget
- 1853 – Se înființează Asociația meseriașilor făgețeni („Gewerbeverein”).
- 1855 – Mai multe familii evreiești se stabilesc în Făget punând bazele unei comunități care va avea în 1907 peste 250 de membri.
- 1859, 22 iunie – În urma ruperilor de nori ce s-au produs în Munții Poiana Ruscăi, Făgetul a fost inundat, iar râul Bega și-a schimbat cursul creându-se albia actuală.

- 1864 – Se înființează prin colonizare localitatea Bunea Mică (Bunea Szekszárd).
- 1864 – Se pietruiește drumul de la Făget la Lugoj (60,7 km)
- 1868 – Se amenajează parcul cu platanii în centrul localității. Acum platanii au circumferințele între 3,20 și 5,20 m.
- 1870 – Se înființează Circumscripția sanitară cu un medic pentru cei 42 000 de locuitori din 62 localități arondate.
- 1871 – Se înființează Judecătoria Făget.
- 1872, 17/29 august – Se naște în Surducu Mic Traian Vuia, elev al școlii din Făget în anii 1881-1883
- 1873 – 1874 – Epidemia de holeră a secerat numeroase vieți și în Făget.
- 1881 – 1883 – Traian Vuia a frecventat școala germană din Făget.
- 1883 – Se înființează Pretura Făget.
- 1889 – Se construiește „Casina” - azi Muzeul de Istorie și Etnografie.
Se construiește biserica ortodoxă română din Făget.
Se înființează corul „Doina” sub conducerea învățătorului Traian Unipan.
Se construiește templul evreiesc din Făget.
- 1900 – Bodó Antal, într-un ghid al Banatului, face o descriere a localității: „Făgetul, comună mare, centru de plasă, se întinde pe zona colinară de lângă râul Bega... De la gară, în 3-4 minute se poate ajunge cu birja în centrul localității, în parcul pieței bisericii. Mergând spre centru, pe strada Mare se pot vedea pe partea dreaptă Primăria, pe partea stângă școala de stat (maghiară), în Piața bisericii, Biserica romano-cato lică, Judecătoria, hotelul „Regele maghiar”.
- 1890, 14 noiembrie – Se naște senatorul Victor Feneșiu, mort la „Canal”.
- 1891, 8 mai – Se înființează banca „Făgeteana”, cu capital românesc.
- 1902 – 3 octombrie s-a înființat prima grădiniță de stat din Făget, cu limba de predare maghiară.
- 1893, 28 august – S-a constituit Societatea de lectură română din Făget (Casina), președinte fiind protopopul Sebastian Olariu.
- 1895 – 1896 – Se construiește linia ferată Lugoj-Făget.
- 1896, 6 ianuarie – Se naște la Făget baritonul Titus Olariu.
Se construiește localul școlii maghiare, azi magazinul „Profii”.
- 1898, 2 august – Se naște la Făget Nagy Ernő, campion olimpic la Jocurile Olimpice de la Los Angeles (1932) la proba de scrimă.
17 septembrie – Se dă în folosință linia ferată Făget-Ilia, una dintre cele mai costisitoare linii de cale ferată din Banat.
Se înființează Cooperativa „Gloria” din Făget.
- 1901 – Se constituie cartierul Colonia Nouă (Ujtelep).
- 1902, 1 ianuarie – se tipărește săptămânalul local în limba maghiară „Facseti Ujság” („Gazeta Făgetului”).
2 septembrie – S-a dat în funcțiune linia telegrafică Lugoj-Făget.
5 septembrie – S-a dat în funcțiune linia telefonică Lugoj-Făget-Birchiș.
- 1903 – Se construiește localul etajat al Percepției (azi Judecătoria și Parchetul)
Începe construcția sediului Preturii Făget.

- 1904, 1 ianuarie – Se tipărește prima gazetă românească „Bănățeanul”, redactor Traian Unipan.
- 1912, 1 ianuarie – Se introduce nomenclatorul străzilor din Făget
- 1918, 4 noiembrie – În timpul revoltei de la Făget au fost uciși 11 bărbați, 4 femei și un copil de 5 ani.
1 decembrie – Victor Feneșiu, George Gârda, Sebastian Olariu, Dănilă Ilițescu și Vasile Iancu reprezintă Făgetul la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.
- 1919 – Făgetul este reședință de plasă și comună urbană. Plasa Făget cuprindea 38 de comune cu o populație de 22 477 locuitori: 18 606 români, 3 035 maghiari, 585 germani, 184 evrei și 67 de altă naționalitate.
Noiembrie – Senatorul Sebastian Olariu și deputatul George Gârda reprezintă zona Făgetului în primul Parlament al României Mari.
- 1920 – S-a ridicat în fața Școlii Primare de Statde familia Dionisie Feneșiuun monument de marmură în memoria eroilor căzuți în primul război mondial.
- 1921, 24 aprilie – Se înființează reuniunea de lectură a meseriașilor și comercianților din Făget.
19 august – Apare primul număr al publicației „Gazeta Făgetului”, organ săptămânal al Partidului Național.
- 1923, 7 septembrie – Se deschide Banca de Credit și Comercială Rom.S.A.
20 noiembrie – Dănilă Ilițescu tipărește la Făget revista școlară „Școala Noastră”.
- 1927 – S-a amenajat Parcul Unirii în Partea Românească, s-a ridicat un monument de către corul „Doina” și s-a plantat stejarul unirii.
- 1928 – S-a electrificat localitatea.
- 1932, 10 iunie – Avocatul Titus Olariu a preluat funcția de prefect al județului Severin
- 1937, 11 aprilie – este pusă piatra de temelie a noului pod de peste Bega, în prezența episcopului Vasile Lăzărescu, a senatorului din Circumscripția Făget Victor Feneșiu, a ministrului comunicațiilor Richard Franasovici, a primarului de Făget Terente Răchițan. A fost cea mai importantă investiție din perioada interbelică (4,8 milioane lei).
La 4 aprilie s-a constituit despărțământul Făget al „Astreii Bănățene”, sub președenția lui Sebastian Olariu.
- 1939 – S-a înființat o filială a Cooperativei „Sinteșteana”, ce se ocupa cu desfacerea de cereale, lemne, bumbac, sare și zahăr.
- 1944 – Se stabilesc în Făget în jur de 1000 persoane refugiate din Moldova și mai multe instituții ieșene: Academia de Muzică și Artă Dramatică, Filarmonica „Moldova”, Academia de Belle Arte și Liceul Național.
- 1947 – S-a înființat corul „Lira”.
- 1948, 23 ianuarie – S-a înființat „Miliția Călare” Făget, pentru ajutarea posturilor de miliție din zonă.
- 1950 – S-a înființat Biblioteca Comunală Făget.

- 9 iunie – S-a inaugurat Gospodăria Agricolă Colectivă „Drumul lui Lenin” cu 51 de familii ce dețineau 158 ha de pământ arabil.
- 1952, iunie – Se înființează raionul Făget, ce avea în subordine 19 comune și 71 de localități.
Se înființează Spitalul Raional Făget cu 5 secții: interne, chirurgie, pediatrie, maternitate și dermato-venerice.
- 1953, 1 ianuarie – Se înființează Întreprinderea Raională de Industrie Locală „Bega”, cu 6 secții: alimentară, forestieră, metalurgică, materiale de construcții, extractivă, sticlărie și ceramică.
Se înființează Casa Raională de Cultură Făget.
- 1954 – Ia ființă Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget.
Se înființează orchestra de muzică populară „Făgețeană”.
- 1955, 18 decembrie – Se inaugurează edificiul Casei de Cultură.
- 1959, 15 iulie – Se dă în folosință sediul Comitetului raional de partid.
- 1962, 9 august – Se inaugurează primul tronson de iluminat stradal fluorescent pe străzile Calea Lugojului și 23 August.
- 19 august – Se inaugurează Stadionul „Flacăra Făget”.
- 1962 – 1963 – Se construiește sediul autobazei, cu ateliere de reparații, vopsitorie, vulcanizare, fierărie, gresare, spălare, stație de benzină, turn de apă și bloc alimentar.
- 1963, 15 septembrie – Se inaugurează noul local al liceului.
- 1970, 7 februarie – Se dau în folosință restaurantul „Padeșul” și trei magazine amenajate în fosta sală de ședințe a Comitetului raional de partid.
- 1972 – 24 iunie 1972 - Se dezvelește bustul lui Traian Vuia, amplasat în fața liceului, sculptat de D. Pălălău.
- 1973, 10 februarie – Se inaugurează edificiul „Autogării” Făget
- 1975, 26 aprilie – Se dezvelește bustul lui Eftimie Murgu, amplasat în fața Parcului central.
- 1978, 1 august – Se dă în folosință noul local al Grădiniței PP Făget.
15 septembrie – Se dă în folosință internatul școlar cu 214 locuri.
- 1980, 15 mai – se dă în folosință noul local de poștă.
- 1982, 1 august – Se inaugurează baza de agrement „Ștrand” cu un bazin de înot de dimensiuni olimpice, un bazin pentru copii, o popicărie și o terasă.
- 1987, 10 august – Sub conducerea prof. dr. Radu Popa de la Institutul Național de Arheologie București încep primele săpături arheologice de la cetatea medievală a Făgetului.
- 1989, 24 decembrie – Se dă în folosință noul edificiu al cooperației din „Partea românească”.
- 1990 – Se reînființează Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget.
- 1990, 13 februarie – Făgetul a fost vizitat de trei primari din Franța, prilej cu care s-a făcut înfrățirea dintre Belleneuve și Făget.
- 1991, ianuarie – Se înființează Societatea pe acțiuni transport auto-mixt „Făgețeană”.
Se reînființează Percepția Rurală Făget.

- 24 noiembrie – Se deschide Filiala Făget a B.C.R.
- 1994, 28 ianuarie – Prima vizită oficială a lui Ion Iliescu la Făget.
15 iulie – Prin Legea nr. 67 din 15 iulie 1995, Parlamentul României declară comuna Făget, oraș.
- 1995, 1 iunie – Cea de-a doua vizită oficială a președintelui Ion Iliescu la Făget.
22 iulie – S-a inaugurat sediul Filialei BCR Făget.
- 1996, 2 mai – Vizita primului ministru Nicolae Văcăroiu la Făget.
15 septembrie – În cea de a treia vizită făcută la Făget, președintele Ion Iliescu pune piatra de temelie a unui nou corp de clădire a Liceului Teoretic „Traian Vuia” Făget.
- 1997, 4 aprilie – În prezența ministrului justiției, Valeriu Stoica, se inaugurează sediul
Judecătoriei Făget și a Parchetului de pe lângă Judecătoria.
28 aprilie – Regele Mihai I vizitează Făgetul.
29 noiembrie – I.P.S.S. dr. Nicolae Corneanu inaugurează noul sediu al Protopopiatului Făget și dezvește bustul protopopului Sebastian Olariu.
- 1998, 19 decembrie – Dezvelirea bustului senatorului Victor Feneșiu
- 2001, 28 septembrie – Președintele Ion Iliescu participă la inaugurarea noului sediu al Primăriei și Administrației Financiare și pune piatra de temelie a unei noi biserici ortodoxe și a unui bloc de locuințe sociale.
- 2003, 15 septembrie – A început construcția bisericii parohiei „Înălțarea Domnului” (Făget I).
- 2009, 12 martie – Vizita președintelui Camerei Deputaților, Roberta Anastase, cu ocazia instalării noului primar, prof. Marcel Avram.
- 2010, 15 august – S-a inaugurat Parcul Central din Făget
- 2014, 14 august – S-a dezvelit bustul lui George Gârda
S-a deschis Muzeul de Istorie și Etnografie Făget
- 2017, 30 martie – S-a inaugurat Piața Agroalimentară din Făget